

С. Д. Максименко, М. М. Філоненко

ПЕДАГОГІКА ВИЩОЇ МЕДИЧНОЇ ОСВІТИ

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ МЕДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ О. О. БОГОМОЛЬЦЯ

С. Д. Максименко, М. М. Філоненко

ПЕДАГОГІКА ВИЩОЇ МЕДИЧНОЇ ОСВІТИ

ПІДРУЧНИК

*Затверджено
Міністерством освіти і науки України
як підручник для студентів вищих
навчальних закладів*

Видавництво
«Центр учбової літератури»
Київ – 2022

УДК 378:61(075.8)
ББК 74.58+51.1(2)я73
П 24

*Гриф надано
Міністерством освіти і науки України
(Лист № 1/11-9279 від 16.06.2015 р.)*

Рецензенти:

Бондар В. І., доктор педагогічних наук, професор;
Бурлачук Л. Ф., доктор психологічних наук, професор;
Волосовець О. П., доктор медичних наук, професор.

Максименко С. Д. Педагогіка вищої медичної освіти [текст]: підручник
П 24 / С. Д. Максименко, М. М. Філоненко – К. : «Центр учбової літератури»,
2022. – 288 с.

ISBN 978-617-673-312-6

У підручнику висвітлюється система педагогічних знань, у яку входять теоретико-методологічні основи навчання і виховання студентів вищого медичного навчального закладу; закономірності, принципи, форми і методи організації педагогічного процесу; дидактичні моделі та інноваційні методи навчання студентів; вимоги до педагогічної діяльності викладача вищого медичного навчального закладу і викладання профільних предметів.

Навчальний підручник призначений для викладачів, студентів, магістрів, слухачів підвищення педагогічної кваліфікації вищих медичних навчальних закладів, усіх тих, хто займається самоосвітою з проблеми навчання і виховання студентської молоді.

УДК 378:61(075.8)
ББК 74.58+51.1(2)я73

ISBN 978-617-673-312-6

© Максименко С. Д., Філоненко М. М., 2022.
© «Видавництво «Центр учбової літератури», 2022.

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	6
Частина 1. ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ПЕДАГОГІКИ МЕДИЧНОЇ ОСВІТИ	8
Розділ 1. МІСЦЕ ТА РОЛЬ ПЕДАГОГІКИ У МЕДИЧНІЙ ОСВІТІ	8
1.1. Сутність педагогіки як науки, її категорії	8
1.2. Педагогіка вищої медичної освіти	12
Запитання для поточного контролю знань	17
Розділ 2. ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ВИКЛАДАЧА ВИЩО- ГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ	17
2.1. Поняття, структура і напрями педагогічної діяльності	17
2.2. Педагогічна майстерність викладача вищого навчального закладу.	25
Запитання для поточного контролю знань	30
Розділ 3. СТУДЕНТ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ	30
3.1. Психологічні особливості студентського віку. Типологія студентів.	30
3.2. Сутність і структура навчально-пізнавальної діяльності студентів.	35
Запитання для поточного контролю знань	39
Розділ 4. ПЕДАГОГІЧНИЙ ПРОЦЕС У ВИЩОМУ МЕДИЧ- НОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ.	40
4.1. Сутність і структура педагогічного процесу.	40
4.2. Закономірності та принципи педагогічного процесу	43
4.3. Педагогічні технології.	49
4.4. Моделі навчальних технологій у вищій медичній школі	52
Запитання для поточного контролю знань	61
Частина 2. ТЕОРІЯ НАВЧАННЯ У ВИЩОЇ МЕДИЧНОЇ ШКОЛИ.	62
Розділ 1. ДИДАКТИКА. ЗМІСТ ОСВІТ В УКРАЇНІ.	62
1.1. Поняття про дидактику. Категорії дидактики	62
1.2. Система вищої освіти	64
1.3. Державний стандарт вищої освіти	69
Запитання для поточного контролю знань	72
Розділ 2. ЗМІСТ ВИЩОЇ МЕДИЧНОЇ ОСВІТИ	73
2.1. Основні напрями розвитку вищої медичної освіти в Україні	73

2.2. Безперервна медична освіта	75
2.3. Документи змісту вищого медичного навчального закладу	80
2.4. Сутність та структура процесу навчання	87
2.5. Психолого-педагогічні основи навчальної діяльності студента	91
Запитання для поточного контролю знань	98
Розділ 3. МЕТОДИ НАВЧАННЯ У ВИЩІЙ МЕДИЧНІЙ ШКОЛІ	98
3.1. Поняття про методи, їх класифікація	98
3.2. Інтерактивні методи навчання	109
3.3. Навчально- та науково-дослідні методи	121
Запитання для поточного контролю знань	124
Розділ 4. ФОРМИ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ ТА МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ У ВИЩІЙ МЕДИЧНІЙ ШКОЛІ	125
4.1. Поняття про форми організації навчання студентів	125
4.2. Навчальна лекція та методика її викладання	127
4.3. Семінарські та практичні (лабораторні) заняття, методика їх викладання	135
4.4. Самостійна навчальна діяльність студентів	143
Запитання для поточного контролю знань	147
Розділ 5. КОНТРОЛЬ ЗА НАВЧАЛЬНИМИ ДОСЯГНЕННЯМИ СТУДЕНТІВ	148
5.1. Сутність, функції та види контролю	148
5.2. Методи контролю успішності студентів	152
5.3. Форми контролю успішності студентів	153
5.4. Методика добору методів і форм контролю	155
5.5. Особливості контролю за навчальною діяльністю студентів у ВМНЗ	163
5.6. Моніторинг формування і розвитку компетентності студента «клінічні навички» випускників ВМНЗ	166
Запитання для поточного контролю знань	170
Частина 3. ТЕОРІЯ ВИХОВАННЯ У ВИЩІЙ МЕДИЧНІЙ ШКОЛІ	171
Розділ 1. СУТНІСТЬ І СТРУКТУРА ПРОЦЕСУ ВИХОВАННЯ	171
1.1. Процес виховання та його принципи	171
1.2. Напрями виховання студентської молоді	174
1.3. Методи і засоби виховання	180
1.4. Форми організації виховної роботи у вищому навчальному закладі	184
Запитання для поточного контролю знань	189

Розділ 2. ДЕВІАНТНА ПОВЕДІНКА СТУДЕНТІВ ЯК ФОРМА ДЕЗАДАПТАЦІЇ	189
2.1. Проблеми виховання сучасної студентської молоді.	189
2.2. Попередження негативних явищ у молодіжному середовищі	193
Запитання для поточного контролю знань	196
Розділ 3. ІНСТИТУТ КУРАТОРСТВА У ВИЩОМУ МЕДИЧНОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ.	196
3.1. Куратор академічної групи	196
3.2. Методика виховної роботи куратора	200
Запитання для поточного контролю знань	207
Розділ 4. ПРОФІЛАКТИЧНА РОБОТА У ДІЯЛЬНОСТІ ЛІКАРЯ	208
4.1. Сутність, форми та методи профілактичної роботи	208
4.2. Методика організації та проведення профілактичного заняття	214
Запитання для поточного контролю знань	216
Частина 4. МЕТОДИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ВИКЛАДАЧА ВИЩОГО МЕДИЧНОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ	217
Розділ 1. ОРГАНІЗАЦІЯ МЕТОДИЧНОЇ РОБОТИ ВИКЛАДАЧА ВИЩОЇ МЕДИЧНОЇ ШКОЛИ.	217
1.1. Сутність і напрями методичної роботи.	217
1.2. Попередня підготовка викладача до викладацької діяльності	219
1.3. Безпосередня підготовка викладача до навчальної діяльності	230
Запитання для поточного контролю знань	248
Розділ 2. АНАЛІЗ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВИКЛАДАЧА ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ.	249
2.1. Методологічні засади організації аналізу навчального заняття	249
2.2. Методика оцінки навчальних занять	255
Запитання для поточного контролю знань	262
ЛІТЕРАТУРА.	263
ДОДАТКИ	271

ПЕРЕДМОВА

Система медичної освіти вимагає нових підходів до підготовки висококваліфікованих медичних працівників та осмислення педагогічного процесу у вищому медичному навчальному закладі.

У Програмі розвитку медичної освіти до 2015 року визначено, що підвищити якість вищої медичної освіти можливо завдяки приведення її до міжнародних вимог шляхом широкого вибору інноваційних моделей, методів і засобів навчання. Тому виникла необхідність створення навчального підручника «Педагогіка вищої медичної освіти», основною метою якого є відшукати той з'єднувальний механізм між педагогікою і методикою викладання навчальних предметів у вищому медичному навчальному закладі, який забезпечив би ефективну підготовку молодого спеціаліста в сучасних умовах.

Вивчення у вищому медичному навчальному закладі «Педагогіки вищої медичної освіти» як навчального предмета визначається необхідністю не лише професійної підготовки майбутніх фахівців, але й з метою залученням їх до наукової та педагогічної діяльності у медичній освіті, гармонійного розвитку особистості, дотримання гуманістичних ним гуманістичних функцій при виконанні службових обов'язків лікаря.

Навчальний підручник складається з чотирьох частин.

У першій частині «Загальні засади педагогіки вищої медичної школи» з'ясовується роль та місце педагогіки у медичній освіті; розкривається особливості педагогічної діяльності викладача і студентів вищого навчального закладу, сутність і структура педагогічного процесу, його закономірності та моделі навчальних технологій.

Друга частина навчального посібника «Теорія навчання у вищій медичній школі» присвячена визначенню сутності дидактики і змісту медичної освіти в Україні; методам навчання і контролю за навчальними досягненнями студентів; формам організації навчання та їх викладання.

У третій частині «Теорія виховання у вищій медичній школі» розкривається виховна функція вищої школи: напрями і завдання виховання студентської молоді; зміст, форми і методи виховної роботи; проблеми виховання і девіантна поведінка студентів; роль інституту кураторства у медичному закладі. Звертається увага на профілактичній роботі лікаря.

У четвертій частині «Методична діяльність викладача вищого медичного навчального закладу» викладено сутність методичної роботи викладача, основні вимоги до підготовки та проведення навчальної діяльності, а також методологічні засади організації навчальної діяльності викладача і методи оцінки навчальних занять.

Знання теоретико-методологічних основ педагогіки мають реалізуватися в практичній діяльності викладача вищого навчального закладу при організації та проведенні практичних і лабораторних занять. Матеріали навчального підручника «Педагогіка вищої медичної освіти» можуть бути корисними при формуванні у студентів основних навичок і вмінь професійної роботи.

Викладачі вищого навчального медичного закладу та майбутні лікарі, які долучаться до науково-педагогічної діяльності, мають оволодіти педагогічними вміннями створювати оптимальні моделі навчального процесу, адже, сучасна вища медична освіта потребує підготовки викладачів медичних училищ, коледжів і вищих навчальних закладів Ш-ІУ рівнів акредитації. Проблема підготовки лікаря до медико-педагогічної діяльності, удосконалення системи підвищення кваліфікації викладачів медичних училищ і коледжів також обумовила розробку навчального підручника «Педагогіка вищої медичної освіти».

При підготовці навчального підручника використовувалися дослідження як вітчизняних, так і зарубіжних вчених педагогів та психологів, а також наукові надбання авторів книг, які подані у списку використаної літератури.

У навчальному підручнику розкривається деякі проблеми педагогіки медичної освіти, а матеріали, які розкриваються, не вичерпують усіх аспектів цієї галузі в освіті.

Частина 1.

ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ПЕДАГОГІКИ МЕДИЧНОЇ ОСВІТИ

Розділ 1. МІСЦЕ ТА РОЛЬ ПЕДАГОГІКИ У МЕДИЧНІЙ ОСВІТІ

1.1. СУТНІСТЬ ПЕДАГОГІКИ ЯК НАУКИ, ЇЇ КАТЕГОРІЇ

Педагогіка — це наука про мистецтво виховання

Термін «педагогіка» походить від грецьких слів «пайдос» — дитина і «аго» — вести, що дослівно означає дитиноводіння. Таке трактування «педагогіка» тлумачилося у Давній Греції у вузькому його значенні: раб брав дитину за руку і вів до школи, де її навчав інший раб, тільки учений.

У різні епохи розвитку людства термін «педагогіка» поступово вживається у більш широкому аспекті, а саме з метою визначення «мистецтва вести дитину по життю», тобто виховувати її і навчати. У подальшому, осіб які навчали, назвали педагогами, а правила, настанови щодо поведінки у школі — педагогікою.

Педагогіка розвивалася у декілька етапів. *Перший етап* розвитку — донауковий. *Другий* — науковий. У окрему галузь знань педагогіка виокремилась з появою трактату англійського філософа Ф.Бекона «Про достоїнства і примноження наук» (1623 р.), де учений визначив педагогіку як самостійну науку про керівництво читанням. *Третій етап* — розвиток науки як системи педагогічних знань. Даний період пов'язаний з іменем великого чеського педагога Я.А.Коменського і його працею «Велика дидактика». Джерелами розвитку сучасної педагогічної науки і практики є педагогічна спадщина Дж.Локка, Ж.-Ж.Руссо, Й.Песталоцці, Й.Гербарта, А.Дістервега, К.Ушинського, А.Макаренка, В.Сухомлинського, М.Ярмаченка, С.Гончаренка та ін..

Становлення педагогіки проходило такі стадії: народна педагогіка — духовна педагогіка — світська педагогіка. *Народна педагогіка* — галузь педагогічних знань і досвіду народу, що виявляється в домінуючих у нього поглядах на мету, завдання, засоби і методи виховання і навчання. *Духовна педагогіка* — галузь педагогічних знань і досвіду з виховання і навчання особистості засобами релігії. *Світська педагогіка* —

галузь педагогічних знань і досвіду навчання і виховання, відповідно аналізу педагогічної практики, науковому обґрунтуванню форм і методів.

На сучасному етапі педагогіку розглядають як науку про мистецтво виховання і навчання людини на всіх етапах її особистісного і професійного розвитку. В українському педагогічному словнику термін «педагогіка» визначається як наука про навчання і виховання молодого покоління. Тому вона, як наука, має свій об'єкт і предмет дослідження.

Об'єктом дослідження педагогіки є людина, її розвиток, становлення і формування як особистості у процесі виховання, освіти і навчання.

Предмет дослідження педагогіки — це процес освітньої, педагогічної діяльності в закладах освіти, особами, уповноваженими на це суспільством.

Педагогіка відображає зв'язки і відносини історично обумовлених педагогічних знань, визначає їх місце і роль у педагогічній практиці. Цілі, систему педагогічних наук (схема 1.), визначає структура педагогічних галузей, кількість яких залежить від навчально-виховних потреб освіти і суспільства.

Педагогіка виконує *функції*, кожна з яких має своє *завдання*:

- аналітичну функцію, завданням якої є теоретичне вивчення, опис та пояснення сутності, суперечностей, закономірностей процесів виховання, освіти, навчання і розвитку; аналіз, узагальнення, інтерпретація та оцінка педагогічного досвіду;

- прогностичну — обґрунтування і прогнозування мети, планування та передбачення розвитку національної системи освіти і виховання; забезпечення ефективного управління системою освіти і виховання;

- конструктивно-діяльну — моделювання, розробка впровадження нових педагогічних технологій, навчальних моделей та інноваційної педагогічної діяльності.

Категорії педагогіки — це найзагальніша система педагогічних понять, яка відображає основні явища, властивості та поняття педагогіки. Категоріями педагогіки є: виховання, освіта, навчання.

Виховання — цілеспрямований та організований процес формування особистості, призначенням якого є забезпечення життєвої наступності поколінь, що не можливе без засвоєння і розвитку новими поколіннями суспільно-трудового досвіду. Виховання розглядається у таких аспектах:

- широкому соціальному — це процес формування особистості, що відбувається під впливом соціальних умов;

- широкому педагогічному — формування особистості людини під впливом діяльності педагогічного колективу закладу освіти;

- вузькому педагогічному — цілеспрямована виховна діяльність педагога для досягнення конкретної мети в колективі учнів;